

Adalékok a diáknév kutatásához

I. Az eddigi kutatások — magamat is beleértve — egy nagyobb egység: egy vagy több iskola névanyagát igyekeztek rendszerezni, akár általános iskolás, akár középiskolás tanulókról volt is szó. Az életkori sajátságok determinálhatnak; ez annyit jelent, hogy a főbb szempontok másabbak lehetnek 10—14 éves, illetve 15—18 éves tanulók esetében. Igazat adunk Bachát Lászlónak, amikor a következőket írja: „Szinte minden gyűjtő rendszerezése más és más” (Nyr. 96: 17). Ami az eddigi eredményeket illeti, viszonylag nagy anyagból próbáltunk következtetéseket levonni — többnyire azonos eredménnyel — más szempontok szerint.

„Melegágya a ragadványnévnek az iskola...” — írja Kálmán Béla (Nevék világa. Bp. 1967. 103), ez igaz is, bármelyik iskolatípust figyeljük; de az is igaz, hogy összegyűjtésük nehéz, mivel túl sok név gyűlik össze, olyan is, amelyet esetleg csak néhány napig használnak (pl. a gyűjtés időpontjában), másokat jóval tovább, s talán éppen ezek kerülhetik el a gyűjtő figyelmét. Így 100%-os eredményt aligha kaphatunk. A kisebb egység, az osztály vizsgálata

is szükséges, hiszen a tanulók a különböző neveket az osztályközösségben kapják (legalábbis többségüket). Éppen ezért fordult figyelmem erre. Az Újszászi Általános Gimnáziumban 1968–72 között – az első évnýtótól az érettségiig – összegyűjtöttem egy osztály névanyagát, hogy tökéletesebb képet nyerjünk. Tehát a kisebb egységből kiindulva igyekszem általánosítani.

A 30-as érettségi létszámú osztályban 4 tanulónak egyáltalán nem volt ragadványneve, a többi 26-nak viszont 104 (itt nem szerepelnek azoknak a tanulóknak a nevei, akik közben kimaradtak). Az arányszám tehát nagyobb, mint az eddigi gyűjtések esetében.

II. Öt alapvető csoportot állapíthatunk meg a nevek rendszerezésekor:

1. Az előnévvel kapcsolatos elnevezések. 2. Az utónévvvel kapcsolatos elnevezések. 3. Külső tulajdonságon alapuló elnevezések. 4. Belső tulajdonságon alapuló elnevezések. 5. Egyéb elnevezések.

1. Az előnévvel kapcsolatos elnevezések száma a legnagyobb: 34. Az utónévhez hasonló becézési formák: *Anti* (Antal), *Gyafi* (Gyáfrás), *Kokó*, *Kokszí*, *Kokes* (Kovács). A túlbecézés: *Gyafi* > *Gyafogó* > *Makogó* > *Bikk-makk*. Előfordul, hogy a nevet valamely tanult anyaghoz kötik: *Kokes* > *Kokespeare*, *Kokespierre*, esetleg tv-szereplőhöz: *Kokszí Maxi*. A birtokos személyragos forma (csak egyes szám első személyben!) gyakori: *Herczegem*, *Póczom*, *Rajjom*. A vezetéknev eltorzítása: *Herczeg* > *Perceg*, *Serceg* > *Serci*, *Vágó* > *Rágó*, a név eleje vagy a vége: *Törőcsik* > *Törő*, illetve *Csiki*. Érdekesek az ikerszók mintájára létrejött elnevezések: *Rontó-bontó* (Rontó), *Tilicki-bilicki* (Tiliczki), *Tök-csik*, *Csik-csak* (Törőcsik). Asszociálódhat más fogalom: *Neuralgica* (Antal), *Antigané* (Antal), *Marhagulyás* (Gulyás), *Állkapocsi* (Kapocsi), *Telázsi* (Pócz), *Töppenő*, *Tökös* (Törőcsik). Anagrammanév is akad: *Visits* (Iwsits).

2. Az utónévvvel kapcsolatos nevek(22) nagy részét azok teszik ki, amelyek a tanulókat nem szívesen hallanak becenévként, más helyütt nem így nevezik őket; olykor sértőnek is érzik. Az Ili becenevű lány nagyon haragszik az *Ilkó*, *Ilácska*, *Ilehána* (<román Ileana), *Erzsi* a *Bözső*, *Bözsögő*, *Rozí* a *Rozalicska lelkecske* (tv-film alapján adott) megnevezésért. A túlbecézés, a túlzott képzés és az elvonatkoztatás itt is szerepet játszik: *Zoltán* > *Zoló* > *Zorro*, *Zsigmond* > *Zsiguli*, *Magilla Zsigulla*, *Magilla Gorilla*, továbbá: *Gazsi* (szótágcsere) > *Gazsogó*, *Attila* > *Ataj* > *Pataj* > *Lapaj*. Az ikerszóra is van példa: *Ágnes-bágnés*, a *Jutka-csutka* szókapcsolatból rövidült a *Csutak* név. Érdekes asszociációs név a *Részegecs Bell* (elvonás az Izabell-ből, és utalás egy tulajdonságra is).

3. A külső tulajdonságot jelölő névanyag (16) csaknem teljesen sértő jellegű. Hasonlóságot jelölnek: *Apuaka* (az indián főnökhöz hasonló a mozgása) *Ubul* (a tv-sorozat hatalmas termetű kutyájához hasonló alakú), *Cigány* (barna képű; ehhez asszociálódott később a *Vályog* megjelölés is.). A termet: *Kicsi Kapocsi* (antonima, mert az osztály legmagasabb tanulójáról van szó, de ebben a formában rímel, és alliteráció is van benne), *Picur*, *Zsebpiszok*, *Bébi* (itt nem az arera vonatkozik, hanem a legalacsonyabb tanulóról van szó). Egyéb formák: *Kövi* < kövér, *Puha* < puhány, *Lencsi* (lencsealakú anyajegyről), *Gülü* (fejalkat), *Top* < toprongyos (a ballagás előtt elszakadt a kabátja).

4. A belső tulajdonság megjelölői (24) érdekes módon nem annyira sértőek, inkább korholóak, a hibákra figyelmeztetőek. Gyakori, kedvelt cselekvés: *Móricka* (szeretett viccet mesélni), *Kutya* (szívesen foglalkozott a kutyákkal), *Puszi* (gyermekkorában mindenkinek csókot intett), *Fősompolygó* (mindenben a kibúvót kereste). Valamihez ért vagy nem ért: *Nagy Laci* (szeret futballozni, de nem tud), *Becsei* (szeret cselezni), *Rajna* (sok öngólt rúgott), *Szöke* (11-est hagyott ki), *Potyolinó* (sok gólt engedett be), *Helén Pethő* (a német házi feladatát a szomszédja füzetéből másolta – a szomszéd születési adataival együtt), *Tökindián* (tökinda helyett mondta biológiaórán), *Sólyommadár* (nem figyelt, és ezt mondta emlős állatnak). Uralkodó jellemvonás: *Paraszt* (udvariatlan), *Lopacsek* (szeret csenni), *Escé < Sötét Cila* (antonima, mert nagyon is egyenes jellemű lányról van szó). Pályaválasztás: *Csuhás*, *Rendőr*, *Őrmester*, *Apaji vajda* (utalás a lakóhelyére is). Kedvenc étel: *Vagdalthús*. Szójarás: *Tovariszi*.

5. Egyéb kategóriákba (8) a következő nevek tartoznak. Valamelyik szülő foglalkozása: *Figaró*, *Borotva*, *Majszter*, *Majsztró*. A tanár eltévesztette a nevet: *Bandi* (Marci helyett), *Edít* (Tünde helyett). *Patyi < padtárs*, *Bacer* (a név eredete nem világos).

III. Mindezeket figyelembe véve, nézzük meg az osztályonkénti és a kategória szerinti megoszlást:

Kategória	Osztály				Összesen
	I.	II.	III.	IV.	
Az előnévvel kapcsolatos elnevezések:	12	4	15	3	34
Az utónévvvel kapcsolatos elnevezések:	1	6	11	4	22
Külső tulajdonságon alapuló elnevezések:	5	1	8	2	16
Belső tulajdonságon alapuló elnevezések:	2	1	10	11	24
Egyéb elnevezések:	4	—	2	2	8
Összesen:	24	12	46	22	104

Legelső észrevételünk az, hogy a III. osztályban adják szám szerint a legtöbb nevet. A kategória szerinti eloszlás is itt a legarányosabb. Az első osztály névanyagából le kell vonnunk nyolcat, mivel ennyi elnevezést hoztak a tanulók az általános iskolából. Érdekes az is, hogy a belső tulajdonságon alapuló elnevezések a III. és IV. osztályban dominálnak, amikor már kellőképpen ismerik egymás jellemvonásait. Ugyancsak erre az időszakra jellemző a túlbecézett alakok használata is.

IV. A névadó szempontjából a következő a helyzet: 8 név még az általános iskolából való *Anti*, *Gülü*, *Kokó*, *Puszi*, *Majszter*, *Majsztró*, *Rajna*, *Bacer* (ez nem igazán diáknév, mivel a falujában ez a ragadványneve). Tanároktól származnak az alábbi kifejezések: *Neuralgica*, *Rozalicska lelkecske*, *Bandi*, *Marhagulyás*, *Serci*, *Visits*, *Edít*, *Kövi*, *Ilehána*, *Telázi*, *Tilicki-bilicki*,

Escé, Tök-csik. Érdekes, hogy a többségük sértő. A többi elnevezés -- szám szerint: 83 -- ered az osztály tanulóitól az együtt töltött négy év során.

A névadás helye is az iskolával kapcsolatos. Tehát adtak-kaptak nevet a tanítási órákon, az óráközi szünetekben, közös rendezvényeken, sportpályán stb.

V. A nevek tartóssága szempontjából a következő nevek állandónak bizonyultak a négy év során: *Anti, Puszi, Majszter* (e három ráadásul az általános iskolából hozott név is), *Gyafi, Kokszi, Picur, Cila, Törő*. Az alkalmi nevek, melyeket nem használtak egy évnél tovább, száma meglehetősen magas: 49. Ez annyit jelent, hogy amikor meguntak egy nevet, vagy tovább variálták, vagy újat találtak ki helyette, hiszen 50%-nál alig több azon nevek száma, amelyek egy évnél tovább tartottak.

VI. A használati kör azt mutatja, hogy a nevek nagyrésze csak az osztályban ismeretes. Az osztályban levő baráti körök tagjai is elnevezték egymást, ezek a nevek kedveskedőek (*Ágnes-bágnés, Hercegem*), esetleg közömbösen hatnak (*Zoló, Ataj*). Az alkalmi harag is számos név alapja: *Zsebpiszok, Csutak*.

Az egész iskola a nevek közül csak az általánosan használt elnevezéseket ismeri, általában azokat, amelyeket az előnévből alakítottak ki.

Mizser Lajos